

Hoe uniek is Baarle? (10)

HERMAN JANSSEN

Na het bezoek aan vijftientig enclaves in Azië en Oost/Zuid-Europa, hebben we met de tiende aflevering van deze rubriek eindelijk West-Europa bereikt. Toch zijn we niet eens halfweg ons lijstje! We hebben nog negenendertig enclaves te gaan, waarvan dertig in ons eigen Baarle. Ditmaal is onze bestemming het meer van Lugano.

Dat meer ligt ten zuiden van de Alpen, tussen het Lago Maggiore en het Comomeer. Daar bevindt zich, volledig door Zwitsers grondgebied omgeven, het Italiaanse enclavedorp Campione d'Italia. De basis van deze enclave werd al in het jaar 777 n.Chr. gelegd, waarmee de enclavegeschiedenis van Campione nog ruim vier eeuwen ouder is dan die van Baarle. Maar een rijk verleden is geen garantie voor welvaart. Voor de inwoners van Campione was 2018 een absoluut rampjaar. Straks meer hierover.

Ticino in Zwitserland, met in het rood de enclave Campione.

<https://en.wikipedia.org>

Campione d'Italia is een Italiaans dorp uit de provincie Como, behorend tot de regio Lombardije. Het wordt nochtans volledig door grondgebied van het Zwitserse kanton Ticino omringd. Campione wordt door bergtoppen en het meer van Lugano van Italië gescheiden. In vogelvlucht be-

Op de voorgrond Campione d'Italia, met zicht op de stad Lugano.
www.corriere dello sport.it

draagt de kortste afstand tot het vaderland slechts 748 meter. Je moet dan wel de steile helling van de Sighignola trotseren, een Zwitserse berg van 1302 meter hoog. Via de weg bereik je Italië vanuit Campione na een rit van 14 km. Die brengt je naar het Italiaanse dorpje Lanzo d'Intelvi. De afstand naar Como bedraagt 28 km. Het wateroppervlak van het meer bevindt zich op 271 meter hoogte. Het hoogste punt van de enclave bedraagt 595 meter.

De totale enclaveoppervlakte bedraagt 2,6 km². Hiervan bevindt zich 1,7 km² in het water en 0,9 km² op het land. Een gedeelte van de rijksgrens ligt namelijk in het midden van het meer van Lugano. Omdat zoetwatergrenzen gelijkgeschakeld worden met landgrenzen, is er via Italiaanse wateren geen verbinding tussen de enclave en de rest van Italië mogelijk en is Campione derhalve een echte enclave. Bij binnenwaters is er dus geen sprake van territoriale wate-

ren. Alleen bij zoutwatergrenzen.

Van noord naar zuid bedraagt het grondgebied van de enclave in vogelvlucht ongeveer 2,5 kilometer. De totale lengte van de grenslijn is ongeveer 7 km. Ongeveer 3,4 km hiervan bevindt zich op het land. De breedte op het land varieert van een paar meter in het noorden tot circa 650 meter in het zuiden.

De bevolking van Campione neemt gestaag af. Op 1 januari 2018 telde het dorp 1.955 inwoners, waarvan 509 buitenlanders. Campione was in de middeleeuwen een dorp van vissers en vaklieden. Architecten, beeldhouwers en schilders uit Campione werkten aan de kathedraal van Milaan, het kartuizerklooster van Certosa di Pavia, veel Lombardische en Franse kerken en zelfs aan de torens van het Kremlin. Vandaag is Campione een toeristische plaats, gelegen aan het prachtige meer van Lugano en zeker de moeite van een bezoekje waard. Niet

alleen vanwege de enclavesituatie, maar ook voor de mooie wandeling langs grensmarkeringen en andere bezienswaardigheden.

Ticino

Het Zwitserse gebied rondom de enclave heet Ticino en ligt in het Italiaanssprekende zuiden van Zwitserland. Het alpine klimaat is milder dan elders in het land. De zon schijnt er gemiddeld 2.300 uren, tegenover 1.700 uren in de Zwitserse hoofdstad Zurich. Net als in de rest van het land nam de welvaart alsmaar toe. Dankzij de nabijheid van modestad Milaan trekt de regio belangrijke multinationals uit de kledingindustrie aan. Hugo Boss, Gucci en andere merken hebben er een vestiging. Ticino wordt daarom wel eens 'de modevallei' genoemd. Ook drie van de grootste goudraffinerijen ter wereld zijn hier gevestigd. In Ticino wordt zo'n 40% van alle goudelfstoffen verwerkt.

De stad Lugano, gelegen op slechts 7 km van Campione, is het derde grootste financiële centrum in Zwitserland, na Zurich en Genève. In Ticino stelt de bankindustrie 8.400 mensen te werk. Omwille van de gezamenlijke taal en cultuur heeft het bankwezen er nauwe banden met Italië. Dat land is overigens met voorsprong de belangrijkste handelspartner van Ticino. Maar er is een groot onevenwicht. De import vanuit Italië bedraagt 263% van de export ernaartoe.

Van ijertijd tot middeleeuwen

Ticino en Lombardije waren duizend jaar v.Chr. bewoond door Kelten, afkomstig uit Noordwest-

Italiaanse enclave in Zwitserland. www.openstreetmap.org

San Zenokerk, nu een galerij. www.campioneitalia.com

Europa. Vanaf de eerste eeuw v.Chr. werd de regio door vijfduizend Romeinse kolonisten bezet en als de provincie Gallia Cisalpina bij het Romeinse rijk gevoegd. Om Rome tegen invallen van de Helvetii te beschermen, werd in het huidige dorp Campione de garnizoenstad Campilionum opgericht. Na de val van het West-Romeinse rijk werd de streek achtereenvolgens door Hunnen en Ostrogoten geregeerd. In het jaar 569 werd Campione door Longobarden ingenomen. In 774 werden zij door Karel de Grote verslagen en nam het Heilige Roomse Rijk het gebied over.

In deze onzekere tijden zocht een zekere Toto van Campione, een feodale heer afkomstig uit de Longobardische aristocratie en actief tussen 769 en 807, bescherming bij aartsbisschop Thomas van Milaan. Op 8 maart 777 liet Toto zijn bezittingen aan hem na. Naast een religieuze overweging was dit een strategische zet om steun van een prestigieuze beschermheer te verwerven. Het bleek een vooruitziende keuze, gezien de voorkeur van Karel de Grote voor Milaan. De daaropvolgende eeuwen

bouwde Campione een stabiele relatie met de Kerk van Milaan op. De schenking betrof landgoederen, huizen en kerken in Campione. De familiekerk San Zeno was een belangrijk deel van de donatie. Dat heiligdom dateert uit het einde van de 6de of het begin van de 7de eeuw en was aanvankelijk de grafkapel van het gezin. Na een vergroting wordt deze in de achtste eeuw als basiliek vermeld. Opgravingen leidden tot de ontdekking van Longobardengraven. Daarbij werden skeletten, juwelen, munten en kledingresten gevonden.

De aartsbisschop van Milaan gaf

Abdij van Sant'Ambrogio Maggiore in Milaan.

<https://commons.wikimedia.org>

de goederen in leen aan de abten van de abdij van *Sant'Ambrogio Maggiore* in Milaan. Die zouden tot aan de Franse bezetting in 1798 landeigenaar van Campione blijven. Dat is meer dan duizend jaar lang! Het monastieke leengoed Campione bleef al die tijd onaantastbaar voor andere machthebbers.

Ticino, de streek rond Campione, was vanaf 1100 het strijdtoneel tussen de vrije steden Como en Milaan. Campione bleef stevast onder Milaan. In 1512 ontnam paus Julius II het eigendomsrecht van Ticino aan de bisschop van Como om het vervolgens aan Zwitserland te schenken, als dank voor de Zwitserse steun tijdens de oorlogen van de Heilige Liga en voor de oprichting van de Zwitserse Garde. Als eigendom van de abt van de St.-Ambrosiusabdij viel Campione buiten deze overdracht. De soevereiniteit van Campione strekte zich destijds verder uit dan het midden van het meer. Ook gronden rond Capo San Martino aan de overkant ervan hoorden bij de enclave.

Nieuwste geschiedenis

Onder Franse bezetting in 1798 werd Zwitserland de Helvetische Republiek, een gecentraliseerde eenheidsstaat. Ticino voegde zich datzelfde jaar bij die Zwitserse Confederatie. Ofschoon Italiaans sprekend, omschreven de inwoners van Ticino zich als 'vrij en Zwitsers'. Wegens de hechte band met Milaan besloot Campione om bij Lombardije te blijven. Niet zozeer uit religieuze overwegingen, maar omdat het carnaval in Milaan veel langer duurde. In 1800 stelde Ticino tevergeefs voor om

Triomfboog aan de grens in Campione. <https://commons.wikimedia.org>

de enclave te ruilen met Indemini, een Zwitserse grensplaats ten zuiden van het meer van Locarno. Indemini werd vanwege zijn ontoegankelijkheid vanuit het vaderland de 'meest afgelegen stad in Zwitserland' genoemd. In 1814 volgde een referendum en spraken de Campionesi – de inwoners van Campione – zich met een overweldigende meerderheid uit tegen het opheffen van de enclavesituatie. Daar kregen ze later meermaals spijt van... Na de val van Napoleon werd Lombardije in 1815 tijdens het Congres van Wenen aan Oostenrijk geschonken. In 1848 kende de regio veel chaos en geweld in prille voorbereiding op de Italiaanse eenwording. Campione keurde een petitie voor annexatie bij Zwitserland goed. In Ticino werd al feest gevierd. Maar de Zwitserse federale regering, die graag haar geroemde neutraliteit wilde bewaren, voelde zich verplicht om het aanbod af te wijzen.

In 1861 vond de eenmaking van Italië plaats. Sindsdien maakt Campione van dit land deel uit. De rijksgrenzen van de gemeente werden op 5 oktober 1861 in

een overeenkomst tussen Italië en Zwitserland gedefinieerd. Toen werden tevens veertien grenspalen geplaatst. Vandaag staan er zeventien, vergezeld van een aantal tussenpalen. Bij de grensbepaling werd het land aan de overzijde van het meer, rond Capo San Martino, aan Zwitserland geschonken. Op die manier werd voorkomen dat Zwitserse handelstransporten over Italiaans grondgebied zouden plaatsvinden. De rijksgrens bevindt

zich sindsdien in het midden van het meer. Ter compensatie kreeg Campione vrijhandelsrechten in Zwitserland. Deze overeenkomst leidde tot een toenemend samengaan van de plaatselijke economie met die van Zwitserland.

In 1917, tijdens de Eerste Wereldoorlog, richtte de Italiaanse regering in Campione een casino op met de uitdrukkelijke bedoeling om een 'luisterpost' te zijn. In een ontspannen sfeer werd gevoelige militaire informatie van buitenlandse diplomaten verkregen.

Tijdens het fascistische interbellumregime veranderde Benito Mussolini eind 1933 de naam van de enclavegemeente. Voortaan sprak men van 'Campione d'Italia', om zo de nationaliteit ervan te benadrukken. Mussolini liet dat jaar aan de ingang van het dorp een waardige poort bouwen. Die staat er nog altijd.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog stond Campione d'Italia niet onder

Meer van Lugano met zicht op Campione, eind 19de eeuw. <https://commons.wikimedia.org>

Italiaans maar onder Amerikaans gezag. Zwitserland liet oogluikend toe dat *the US Office of Strategic Services* – de voorloper van de CIA – vanuit de enclave allerlei spionageacties in Italië uitvoerde, zolang die organisatie maar onder de radar bleef. Gedurende de oorlog werden eigen postzegels met het opschrift 'Campione d'Italia' uitgegeven. De waarde ervan stond in Zwitserse franken vermeld. Na de capitulatie van het Koninkrijk Italië in 1943 was in het noorden van Italië een fascistische marionettenstaat gevestigd. Campione d'Italia maakte geen deel daarvan uit en trok daarom veel politieke vluchtelingen aan, vooral Italiaanse royalisten.

Toerisme

Campione d'Italia heeft veel toeristische troeven. Het dorp ligt aan het prachtige meer van Lugano, ook wel Lago Ceresio geheten. Dit is het kleinste van de drie Lombardische meren. Het attractieve dorpje is een populaire badplaats. In het noordoosten bevindt zich een haven die in 2009 is ingehuldigd. Met zijn 252 ligplaatsen en 410 meter lange pier is het de belangrijkste haven aan het meer van Lugano. Het Lido is een klein pittoresk strand met een beachvolleybalveld en een bar.

Ook op cultureel gebied heeft Campione heel wat te bieden. De pelgrimskerk van Santa Maria dei Ghirli, met zijn prachtige fresco's en een terras dat op de oevers van het meer uitkijkt, is een van Campione's belangrijkste toeristische trekpleisters. Andere bouwwerken hebben eveneens een grote erfgoedwaarde, zoals het oratorium van San Pietro met zijn fresco's,

Fresco's in de Santa Maria dei Ghirli kerk. www.campioneitalia.com

de voormalige San Zenokerk (nu de Civic Gallery), de huidige San Zenokerk (met werken van hedendaagse kunstenaars), het Parish museum (dat de geschiedenis van Campione vertelt), de toegangsboog tot het dorp, de Piazza Roma (met een fontein en een stenen bank) en de middeleeuwse mozaïeken van het Piazzale Maestri Campionesi. In het centrum van Campione zijn de straten in Lombardische stijl geplaveid.

De bijzondere enclavesituatie ervaar je door te wandelen langs grensmarkeringen, voor veel toeristen een primaire bezienswaardigheid. De enclave speelt maar al te graag zijn 'Zwitserse troeven' uit. Denk daarbij aan de politieke, sociale en economische stabiliteit. Aan de eerste klas Zwitserse infrastructuur. De efficiënte en betrouwbare openbare diensten. De aantrekkelijke levensstijl in een stille, mooie omgeving. En... aan het Zwitserse bankgeheim! Daar-

Conferentie met de toenmalige burgemeesters uit Baarle en Campione.

foto Trees Van Geluwe

naast is er een casino, wellicht de grootste publiekstrekker.

Van beide walletjes

Op 23 oktober 2009 organiseerde Campione d'Italia een conferentie voor West-Europese enclaves. De kern van het evenement was een bijeenkomst van de burgemeesters Maria Paola Mangili in Piccaluga (Campione), Jan Van Leuven (Baarle-Hertog), Jan Hendriks (Baarle-Nassau), Gunnar Lang (Büdingen) en Josep Pous i Rodríguez (Livvia). Hun ervaringen op het vlak van juridische probleemoplossing en grensoverschrijdende samenwerking gericht op de behoeften van de burger, stonden centraal. Hoewel Campione bij Italië hoort, is dat dorp administratief en economisch verregaand met Zwitserland verbonden. Het is ervan afhankelijk voor zijn essentiële behoeften zoals leveringen, transport, telecommunicatie, gezondheids- en financiële diensten. De enclave is van nature op grensoverschrijdende samenwerking gericht. Juridische, sociale of ambtelijke kwesties worden stap voor stap met de administraties van de twee landen opgelost.

Vanwege de enclavestatus is de Zwitserse frank het wettige betaalmiddel, maar ook de euro wordt aanvaard. De prijzen zijn vergelijkbaar met die in Zwitserland. Campionesi genieten van het goedkope Zwitserse breedband internet. Alle sportteams uit Campione zijn door Zwitserland geadopteerd. AP Campionesi 1978, de plaatselijke voetbalploeg, speelt in de Zwitserse vierde liga. Swisscom verzorgt het telefoonverkeer. Voor een telefoontje naar Campione d'Italia

draai je dus het Zwitserse landnummer (+41), gevolgd door het netnummer voor de zone Ticino (91). Maar wil je het gemeentehuis van Campione bellen, dan draai je een Italiaans nummer! Elektriciteit komt rechtstreeks uit Italië, maar de energiefactuur wordt in het postkantoor met Zwitserse franken betaald. Auto's hebben een Zwitsers kenteken.

Campione heeft één postkantoor en twee postcodes: een Zwitserse en een Italiaanse. Brieven voor Campione worden vanuit Zwitserland met de Zwitserse postcode verzonden en vanuit Italië met de Italiaanse. Wie vanuit een ander land een brief verzend, kiest vrij uit de twee postcodes. Uitgaande post vertrekt uit Campione met een Zwitserse postzegel voor een brief naar Zwitserland en een Italiaanse voor een brief naar Italië. Wie vanuit Campione een brief naar een ander land stuurt, kleeft daarop een postzegel naar eigen keuze.

De politie is Italiaans en het korps telt maar liefst 43 agenten voor minder dan 2.000 inwoners! De dienst bestaat deels uit lokale po-

Alfa-Romeo van de Campionesi politie. Let op de Zwitserse nummerplaat!

<http://beta.edmforli.it>

litie en anderzijds uit *carabinieri* (militaire politie). Over land is de rijksgrens open zonder grenscontroles, barrières en/of douanekantoren. Zwitserland heeft nooit de doorgang van Italiaanse burgerlijke ambtenaren belemmerd, maar heeft zich altijd verzet tegen de vrije doortocht van politieagenten, douanebeambten en soldaten. Zo moest in 1866 door Italië nadrukkelijk toestemming worden gevraagd om in Campione vervalsters te gaan arresteren die zich daar hadden gevestigd.

De passage over water wordt door een bilateraal verdrag uit 1923 geregeld. Dat bepaalt dat geen van beide landen in het meer van Lugano het verkeer mag regelen, wat in de praktijk betekent dat zowel Campionesi als hun bezoekers over water altijd vrije toegang tot Campione hebben. Dit recht geldt echter niet voor de Italiaanse politie. Die mag samen met de Zwitserse politie langs de oevers van het meer patrouilleren, maar mag in Campione slechts aanmeren na voorafgaande toestemming van de Zwitserse overheid. Het Italiaanse leger krijgt nooit de toestemming om naar Campione te reizen.

Campione anno 1946.

www.e-pics.ethz.ch

Het contact en de dienstverlening tussen thuisland Italië en de enclave Campione wordt bemoeilijkt door het feit dat Zwitserland geen lid van de Europese Unie is. Maar op basis van een bilaterale overeenkomst uit 1998 geniet Campione van diensten en faciliteiten op het Zwitserse grondgebied. Zo worden branden door een Zwitsers brandweerkorps bestreden. Jongeren uit Campione volgen middelbaar en universitair onderwijs in Zwitserland. Rijbewijzen, jacht- en visvergunningen worden door de Zwitserse overheid afgeleverd. Indien nodig kan de Zwitserse Raad van State op initiatief van de burgemeester van Campione nooddiensten voor de civiele bescherming detacheren. De stad Lugano verleent diensten aan de enclave met betrekking tot riolering en inzameling van vast stedelijk afval. Alle afval van het containerpark in Campione wordt naar Zwitserland gevoerd. Ook het openbaar vervoer in de enclave wordt door Zwitserland georganiseerd. Elk uur vertrekt een bus vanuit Campione

Recente luchtfoto. www.laregione.ch

naar Lugano. En in de lente, zomer en herfst is er een veerdienst naar de overzijde van het meer.

Italianen die in Campione wonen, genieten van de Zwitserse ziekenhuiszorg. Een Zwitserse ambulancedienst brengt hen naar een Zwitsers ziekenhuis. De gezondheidszorg is via een aanbesteding, georganiseerd door de regio Lombardije, aan het Zwitserse ziekteverzekeringsfonds Supra toevertrouwd. Alle ziektekosten voor onderzoek, behandeling en revalidatie – ook die van de twee door de overheid erkende huisartsen in Campione – worden aan Supra gefactureerd.

Voor al deze diensten betaalt Campione jaarlijks bijna 4 miljoen euro aan Ticino. Ook is overeengekomen dat 50% van de kosten voor studie, aanleg en onderhoud van het wegennet tussen knooppunt Bissone en de enclavengrens voor rekening van Campione komt.

Salarissen

Van de 1.955 inwoners werken er 140 voor de gemeente. Zij worden op een heel speciale manier betaald omdat ze, gezien de ligging in Zwitserland, een duurder leven hebben. Die meerkosten bedragen ongeveer 25%. Gemeentewerklieden hebben bovenop

Toren van de moderne San Zenker en zicht op de Zwitserse weg over het meer. <https://commons.wikimedia.org>

hun normale salaris recht op een 'productiepremie' van circa 1.033 euro en een zogenaamde 'exclavecheque' van ongeveer 2.065 euro. Staatswerknemers, *carabinieri* en leraren hebben maandelijks recht op 3.100 euro extra bovenop hun normale salaris. Deze 'grensvergoeding' is dezelfde als die van diplomaten. Gepensioneerde werknemers van de gemeente ontvangen 5.164 euro per maand. Gepensioneerde werknemers van het casino verdienen maandelijks 1.911 euro. Alle andere gepensioneerden krijgen een maandelijkse integratiepremie naast het Italiaanse pensioen, opdat ook zij in Campione kunnen blijven. Alle vermelde toeslagen worden uit de gemeentekas van Campione betaald.

Voor de lonen en pensioenen in Campione hanteert de Italiaanse staat een gefaciliteerde omrekening, eveneens omwille van de duurdere prijzen in Zwitserland. Werknemers van de gemeente, het postkantoor, het casino, de openbare scholen en de politie krijgen hun salarissen in Zwitserse frank tegen een uiterst gunstige koers uitbetaald. Die is veel lager dan de reguliere marktnoteringen. Ook het pensioen van de gepensioneerden valt onder deze gunstmaatregel.

Belastingparadijs

Campione d'Italia is een belastingparadijs dat belastingtechnisch bij Italië hoort. De enclave is interessanter dan Monaco omdat het leven in Campione goedkoper is. De levenskosten zijn vergelijkbaar met die in Andorra, maar het klimaat in Campione is aangenamer. Campione int geen gemeentebelasting. Er wordt alleen betaald

Recente luchtfoto. www.laregione.ch

voor het containerpark. Het hiervoor verschuldigde bedrag hangt af van de woningoppervlakte en varieert per dag van vijftig cent tot drie euro.

Voor de meeste Campionesi is er een zeer voordelige manier om het belastbaar inkomen te berekenen. Alle loontoeslagen zijn immers belastingvrij. Enclavebewoners met de Italiaanse nationaliteit betalen ongeveer 51% minder belasting dan hun landgenoten in het thuisland. Campionesi die in Zwitserland werken, betalen

belastingen waar ze werken. Zwitserland draagt een deel van deze gelden aan Italië af.

Vreemdelingen die in Campione wonen, betalen geen inkomensbelasting noch successie- of schenkingsrechten. Deze speciale belastingstatus trekt veel belastingvluchtelingen uit het buitenland aan. Om een verblijfsvergunning te krijgen en inwoner van Campione te worden, volstaat het om een appartement of een huis te kopen. Huren mag ook, maar er staan weinig woningen te huur.

Vooraan v.l.n.r.: casino, gemeentehuis en oude San Zenokerk. www.fotocommunity.de

Er is geen belasting op onroerend goed als dat in persoonlijke naam wordt verworven. Al deze fiscale voordelen zijn slechts van toepassing op privépersonen die in Campione wonen en niet op bedrijven die er gevestigd zijn of daar beheerd worden. Maar een gunstige btw-regeling voor de enclave heeft ook veel bedrijven gestimuleerd om hun zetel hier te vestigen. En gespecialiseerde firma's en advocaten geven tegen betaling advies over allerlei achterpoortjes in de wet, interessant voor offshore-investeringen.

Douane-unie

Tot 31 december 2018 zat Campione de facto in een douane-unie met Zwitserland. De enclave viel buiten de Europese regelgeving over btw en accijnzen. Niet de Italiaanse maar de Zwitserse btw werd daarom aangerekend. Die bedroeg slechts 2,5% voor gewone goederen en 7,7% voor luxe artikelen. Op 1 januari 2019 werd Campione in het douanegebied van de EU opgenomen. Dat gebeurde uit schrik dat Zwitserland

de enclave van rechtswege in zijn douanegebied zou opnemen. De burgemeester van Campione was vragende partij want door financiële problemen (verderop meer hierover) moest de gemeente opnieuw worden gelanceerd. Ter bescherming van lokale economische activiteiten en ter ondersteuning van de bewoners kon de bijzondere btw-regeling worden gehandhaafd. Dit was van belang om gelijke concurrentievoorwaarden met nabijgelegen Zwitserse bedrijven te garanderen.

Gemeentelijk casino

In Italië zijn vier casino's, namelijk in Saint Vincent, San Remo, Venetië en Campione. Zij opereren als een uitzondering op het strafwetboek, dat gokken in Italië verbiedt. De opbrengsten moeten de gemeentebegroting dekken. Campione d'Italia genereert genoeg al haar inkomsten uit de exploitatie van het grootste casino ter wereld, wat de hoofdreden is waarom de inwoners van Campione zoveel belastingvoordelen genieten. Gezien de geringe om-

vang van de gemeente en de zeer hoge opbrengsten, bleef tot 1973 slechts 20% van de winst in Campione. De overige 80% ging naar het Ministerie van Binnenlandse Zaken, waar dat geld als zwarte fondsen werden gebruikt ter betaling van o.a. vertrouwenspersonen en geheime diensten. Sinds 1973 werden de casino-inkomsten van Campione verdeeld tussen de gemeente (40%), de provincie Como, Lecco en het Ministerie van Binnenlandse Zaken, dat de fond-

Architect Mario Botta.
www.francotettamanti.com

sen aan door rampen getroffen gemeenten kon toewijzen.

Het eerste casino van Campione was maar korte tijd geopend, van 1917 tot 1919. In 1933 werd het door de gemeente heropend om tegemoet te komen aan de vraag van Mussolini om het Italiaanse karakter van de enclave te onderstrepen. In Zwitserland was het gokken immers streng verboden. Daarnaast moest de instroom van toeristen uit nabijgelegen landen de plaatselijke economie stimuleren. Vier maanden na de bevrijding door de geallieerden, op 27 april 1945, heropende de gemeente Campione haar casino. Zwitserse autoriteiten vreesden echter dat een groot aantal Zwitserse spelers zou worden aange trokken. Op 15 augustus 1947 werd in Luzern een in der minne regeling bereikt. Er werden aparte ruimten opgezet voor spelen die verboden waren voor Zwitsers en een gemeenschappelijke ruimte voor de enige toegestane roulette, met een maximale inzet van vijf Zwitserse frank (4,45 euro).

In de jaren vijftig van de vorige eeuw ontwierp architect Rainer Adami een nieuw casino. Dat werd in mei 2007 vervangen door het huidige gebouw, ontworpen door de Zwitserse architect Mario Botta. Het telt dertien verdiepingen en is het grootste casino van Europa. Er is speelcapaciteit voor 3.100 gokkers. De totale kosten van de werken waren begroot op 82 miljoen euro. In werkelijkheid bedroegen ze 193 miljoen. Het veel te grote gebouw deed de kosten van de uitbating stijgen. Door een roekeloos beleid slaagde het casino er niet in om de schulden

Europees gokautomaatkampioenschap in Campione (2014).
www.adnkronos.com

af te betalen. Een buitensporig aantal werknemers joeg de werkingskosten verder de hoogte in, net als de extreme lonen. In de gouden dagen verdiende een croupier, inclusief drinkgeld, tot 8.900 euro per maand. Verder was er de ongunstige wisselkoers van de euro tegenover de Zwitserse frank (de inkomsten waren in euro's, de kosten in Zwitserse frank). En in Italië leidde de liberalisering tot een wildgroei aan concurrentie van kraskaartjes en gokhallen tot het wijdverbreide online gokken. Ook vanuit Zwitserland kwam er concurrentie bij. In Lugano en

Burgemeester Roberto Salmoiraghi.
www.tio.ch

Mendrisio, beide in Ticino, werden casino's opgericht die klanten uit Campione weghaalden.

Kwalijke reputatie

In het management van het casino zijn tal van onregelmatigheden vastgesteld. Op 11 november 1983 werd het casino door de politie gesloten wegens het witwassen van geld.

Sinds 1993 werd het casino bestuurd door regeringscommissarissen die door het ministerie van Binnenlandse Zaken waren gestuurd. Dit was zeer tegen de zin van de gemeentelijke functionarissen, die zelf een bedrijf oprichtten om de uitbating van het casino te controleren. De regeringscommissarissen constateerden allerlei misbruiken. Zo waren er voor enkele miljoenen euro's uitgaven voor werklunches in het casino-restaurant. Roberto Salmoiraghi – burgemeester van 1994 tot 2002, 2004 tot 2006 en 2017 tot 2018 – werd wegens fraude tot zes maanden cel veroordeeld. De toenmalige commissaris was na zijn klachten uit het ambt ontheven. Parlements vragen omtrent dit ontslag bleven onbeantwoord. Net als vragen over de verwijdering van de politiepost uit het casino en de aanwezigheid van de maffia.

De minister van Volksgezondheid vroeg zich af waarom de gezondheid van een burger uit Campione gemiddeld vier keer meer kostte dan die van een inwoner uit een andere gemeente. En waarom de keuze beperkt werd tot twee artsen, van wie één de burgemeester was. Elders in Italië waren deze functies onvereenigbaar. De burgemeester factureerde maar liefst

Italiaanse kroonprins.
www.amazon.com

568.106 euro per jaar als huisarts. Als gedelegeerd bestuurder van het casino stond hij centraal bij gerechtelijke onderzoeken. Zo werd in 2004 een klacht tegen hem ingediend nadat een anonieme omslag met voor tienduizenden euro's omstreden creditcardafschriften was ontvangen. Hij had openbaar geld gebruikt voor privé-uitgaven zoals sieraden, damesondergoed, speelgoed, schoenen en tassen. Het onderzoek naar de graaicultuur belichtte verontrustende vriendschappen met maffialeden. Opnieuw moest een onderzoek naar het witwassen van drugsgeld worden ingesteld.

Begin 2005 werd Salmoiraghi schuldig bevonden aan smaad en tot acht maanden effectieve gevangenisstraf veroordeeld. Datzelfde jaar werd hij door de procureur-generaal van Reggio Calabria van contacten met de maffia verdacht. De centrale figuur in dat onderzoek was een ondernemer uit het Siciliaanse Messina, die vanuit het niets een economisch imperium in de Nederlandse Antillen had opge-

bouwd. In 2006 werd burgemeester Salmoiraghi opnieuw wegens fraude veroordeeld, ditmaal tot een jaar en acht maanden celstraf.

Nog in 2016 bleek dat prins Victor Emmanuel van Savoy, zoon van de laatste koning van Italië, meisjes in het casino tot prostitutie dwong.

Rampjaar

Campione d'Italia beleefde in 2018 het meest dramatische moment uit zijn geschiedenis.

Op 26 juli gebeurde het ondenkbare: het gemeentelijk casino – de 'geldfabriek' van de gemeente en al meer dan veertig jaar het vlaggenschip van alle Europese gokhuizen – werd door de rechtbank van Como failliet verklaard. Nooit eerder in de wereldgeschiedenis werd het faillissement van een casino uitgesproken. Casino's werken immers altijd met winst. Maar de winst in Campione werd jaarlijks

door allerlei instanties afgeroomd, ook door de gemeente. De voorbije jaren ontving de enclavegemeente jaarlijks een vast bedrag van ongeveer 25 miljoen euro, waardoor de schulden van het casino niet afbetaald geraakten. De schuldenberg bedraagt 132 miljoen euro, waarvan 44 miljoen aan de gemeente en 32 miljoen aan de Banca Popolare di Sondrio. De schuldenlast is groter dan de jaarlijkse omzet van ruim 92 miljoen euro. In 2017 werd tevergeefs een terugbetalingsplan over een periode van vijf jaar voorgesteld.

Het casino werd gesloten. De uitbater, de gemeente en de bank gingen in beroep tegen het faillissement, maar intussen zaten de 482 werknemers zonder inkomen. De meesten van hen woonden in Campione, wat enorme gevolgen voor deze gemeente van minder dan 2.000 inwoners had. Campionesi hadden geen recht op een werkloosheidsuitkering zolang

Maandenlang zonder wedde. www.laregione.ch.

Werknemers protesteren voor het gemeentehuis. www.laregione.ch

de faillissementsprocedure liep. Werknemers die in Zwitserland woonden, hadden dat wel. Pas op oudejaarsavond, na een uitspraak van de beroepsrechtbank in Milaan en na het afspringen van de onderhandelingen tussen curatoren en vakbonden, volgde het collectieve ontslag en was iedereen officieel werkloos. Vanaf dat moment werden de ex-werknemers van het casino niet meer door de Zwitserse ziekteverzekering gedekt. Die geldt namelijk alleen voor wie beroepsmatig actief is.

Faillissement van de gemeente

Voor de gemeente betekende het einde van het casino een brute economische dood. Midden september 2018 namen burgemeester Salmoiraghi en zijn raadsleden ontslag wegens de financiële nood van de gemeente. Kort daarna werd Giorgio Zanzi tot commissaris van Campione d'Italia benoemd. Tot aan de gemeenteraadsverkiezingen in de lente van 2019 leidt hij de gemeente.

De falingsprocedure werd in gang gezet en de gemeente moest aan de rehabilitatie bijdragen. De eerste concrete stap was de vermindering van het personeel. Van de 102 gemeentewerknemers moesten er 86 opstappen. Hiertegen werd beroep aangetekend bij de rechtbank. De aanvragers meenden dat er geen rekening werd gehouden met de enclavesituatie en dat de gemeente niet meer in staat zou zijn haar taak uit te voeren. De ontslagprocedure werd door de rechtbank tot 26 februari 2019 opgeschort.

Na februari 2018 ontvingen de werknemers geen loon meer. Er is nog altijd niet geweten wie ontslag zal krijgen. Velen werken uit plichtsbesef, ook zonder salaris. Tien werknemers zijn omwille van de onzekere toekomst vertrokken.

Naast de inkrimping van het personeelsbestand moest de gemeente alle activa ter beschikking stellen die niet strikt voor de uitoefening van institutionele functies noodzakelijk waren. Het havengebied, het Lido, ongeveer

zestig gebouwen, meer dan honderd appartementen en een groot aantal bouwgronden werden te koop aangeboden om de schulden af te betalen. De lijst van gemeentelijke eigendommen had een waarde van ongeveer 40 miljoen euro. Door het grote aanbod op de markt daalde de prijs van het onroerend goed met 20%. Vooral rijke Russen profiteerden hiervan. Zij kochten massaal eigendommen op.

Begin september 2018 werden de kleuterschool en de lagere school gesloten. De leerlingen werden in de Zwitserse dorpen Melano en Bissone opgevangen. De gemeentepolitie behield slechts twee van de tweeëntwintig agenten. Het VVV-kantoor werd gesloten. Salarissen en toeslagen werden niet meer uitbetaald. Veel mensen verlieten het dorp bij gebrek aan geld. Er was sprake van wanorde en beroering. Enel Energia verbrak hier en daar de levering van elektriciteit omdat rekeningen niet betaald werden. Ook verzekeringsmaatschappijen keerden Campione de rug toe. Er was maar

weinig medeleven met het lot van de Campionesi. De Italianen zagen hen als Zwitsers en voor de Zwitsers waren zij Italianen. Door velen was Campione jarenlang als een rijk en bevoorrecht dorp benijd. Ook het wanbeheer van het casino zorgde ervoor dat het mededogen maar moeizaam werd opgewekt. Maar ondanks de groeiende schuldenberg aan Ticino bleven de Zwitsers hun diensten aanbieden. Denk daarbij o.a. aan afvalinzameling, riolering, openbaar vervoer, rusthuizen, scholen en brandweer. Eind september 2018 rees zelfs de vraag of Campione aan Zwitserland kon worden verkocht. In de enclave verza- melden tientallen inwoners handtekening ten gunste van een annexatie. De Zwitserse minister van Buitenlandse Zaken vond dit ‘een aanneembaar voorstel’, maar vanuit Italië kwam een bitsig antwoord: “Campione is Italiaans grondgebied. Punt, andere lijn.”

Houding van Italië

De woede van de Campionesi richtte zich maandenlang tot de Italiaanse staat, omdat die het casino gesloten en daardoor het dorp ‘vermoord’ had. Het was lang wachten op een signaal uit Rome dat de hoop op zijn minst gedeeltelijk deed herleven. Twee nieuwe wetten maakten de heropleving van de enclave terug mogelijk. Eind 2018 werd een belastingwet gestemd die voorziet in een vermindering van 30% op de personenbelasting voor alle Campionesi inwoners, werkkrachten en bedrijven. Omstreeks diezelfde periode werd bovendien een stabiliteitswet goedgekeurd, waardoor het casino heropend zal kunnen worden. Dit is een noodzakelijke stap om het

De slak in het wapenschild symboliseert het kalme leven in Campione. <https://et.wikipedia.org>

financieringsmechanisme van de gemeente opnieuw op te starten.

Op het moment dat dit artikel wordt geschreven – 18 januari 2019 – is de toekomst van Campione d’Italia allesbehalve duidelijk. Om te beginnen zijn het casino en de gemeente in een gerechtelijk kluwen met een paar honderd schuldeisers verwickeld.

Dit voorjaar zal een commissaris aangesteld worden om een exploitant voor het casino te vinden en een duurzaam beheerplan op te stellen. Mogelijk zal hij het personeelsbestand en de lonen – zeer tegen de zin van de vakbonden – drastisch verminderen. Eén ding lijkt zeker: de nieuwe beheermaatschappij van het casino komt volgens betrokkenen volledig in handen van de staat.

Bronnen:

<http://geosite.jankrogh.com>
<https://verhaal140.wordpress.com>
<https://qwealthreport.com>
<https://en.wikipedia.org>
<https://www.hiddeneurope.co.uk>
<http://www.exclave.eu>
<https://www.comune.campione-d-italia.co.it>
<https://www.corrieredicomo.it>
<https://quifinanza.it>
<https://www.ilgiorno.it>
<https://www.quicomo.it>
<https://www.rsi.ch>
<https://www.tio.ch>
<https://www.laregione.ch>

‘Wij redden Campione’. www.tio.ch